

В'ЮРКОВІ (FRINGILLIDAE) В ЕКОСИСТЕМАХ м. ВІННИЦІ

Матвійчук О.А., Хрущов С.О.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна,

E-mail: moa_vin@ukr.net

Процеси трансформації природних екосистем та заміна їх антропогенними відчутно позначаються на птахів: змінюються їх трофічні та топічні характеристики, що в свою чергу призводить до суттєвого скорочення чисельності популяцій окремих видів.

Відсутність системних досліджень фауни в'юркових Вінниччини, як компоненту урбоекосистем, створює відповідні труднощі в оцінці і прогнозуванні стану їх популяцій, а отже можливості ефективного впливу на руйнівні процеси в екосистемі у цілому.

За даними досліджень, проведених у типових біотопах м. Вінниці у 2011–2013 рр., в авіфауні міста родина представлена 11 видами, які належать до 9 родів, що складає 92% від фауни в'юркових області.

Найрізноманітніша фауна В'юркових була виявлена нами на пустирях (10 видів), завдяки їх кормовому потенціалу. Рекреаційне призначення лісопарку та Центрального міського парку культури та відпочинку ім. М Горького, активно відвідуваних громадянами в теплу пору року, зокрема у репродуктивний період, спричинює зниження кількості гніздових видів до 9.

Фауна в'юркових кварталів малоповерхової і приватної забудови та прибережних стацій р. Південний Буг включає 8 і 7 видів відповідно. У порівнянні з іншими дослідженими біотопами, рівень урбанізації тут найвищий, а кормова база – найбідніша.

Взимку у виділених нами 5 основних біотопах за чисельністю домінує чиж. Найбільша щільність його населення відмічена у ЦПКіВ ($49,2 \text{ ос/км}^2$) та лісопарку ($39,1 \text{ ос/км}^2$) завдяки сприятливій кормовій базі (насіння вільхи, берези, ялини та туї). Чижі траплялись також в інших біотопах міста, проте у меншій кількості ($23,4\text{--}10,3 \text{ ос/км}^2$).

Як і чиж, снігур є зимуючим кочовим птахом, поширення якого визначається, переважно, наявністю та кількістю корму.

Третім видом в'юркових, який був зафіксований у всіх досліджених стаціях, є щиглик. На відміну від попередніх двох видів, щиглик є осілим, кочовим птахом м. Вінниці, його чисельність у тому, чи іншому біотопі залежить від сезону.

Характер перерозподілу сукупної біомаси в'юркових птахів у зимовий період визначають масові зграйні види. Так, багаті на зернові корми міський парк та лісопарк, приваблюють великі зграї чижів та снігурів, за рахунок яких біомаса птахів тут найбільша серед усіх досліджених стацій і складає відповідно $2,51 \text{ кг/км}^2$ та $1,54 \text{ кг/км}^2$.

Найменші показники біомаси виявлені у кварталах малоповерхової та приватної забудови, а також у прирічкових стаціях – відповідно $0,75 \text{ кг/км}^2$ і $0,77 \text{ кг/км}^2$, які в зимовий період підтримують існування тих в'юркових, які не

утворюють численних зграй – зеленяків, коноплянок, костогризів.

Період весняних міграцій відзначається помітними змінами у видовому складі та чисельності більшості видів родини. Зимуючі птахи починають відкочовувати до місць гніздування, з'являються перелітні види, а осілі зміщуються на гніздові території.

Так, в період весняних міграцій нами не були відмічені снігурі та шишкарі, а поодинокі особини чижів фіксувались лише у перші тижні періоду. В цей же час на гніздових територіях з'явилися перші особини щедрика.

Перші зяблики відмічались вже протягом останніх тижнів зимового періоду, тепер у великій кількості зустрічаються в усіх досліджених біотопах. Протягом періоду цей вид є абсолютним домінантом за щільністю населення серед усіх в'юркових міста і особливо у дендроландшафтах: лісопарку ($56,8 \text{ ос/км}^2$) та ЦПКіВ ($49,1 \text{ ос/км}^2$), а також у кварталах малоповерхової і приватної забудови ($32,8 \text{ ос/км}^2$).

Інтенсивний проліт і насичення лісопаркового та паркового комплексів масовими мігруючими птахами спричинює вищі, у порівнянні з іншими, значення біомаси в'юркових птахів упродовж періоду весняних міграцій – відповідно $2,05$ та $1,97 \text{ кг/км}^2$.

Упродовж репродуктивного періоду окрім трофічного чинника, який був пріоритетним для птахів у виборі стації під час перельотів і особливо в період зимових міграцій та кочівель, особливого значення набуває топічний чинник. Загалом, для усіх в'юркових упродовж цього сезону властива тенденція до збільшення щільності населення через появу пташенят і нешвидкі темпи дисперсії з гніздових ділянок.

Абсолютним домінантом за чисельністю в усіх досліджених біотопах є зяблик. Найбільша його кількість відмічена в лісопарку ($31,5 \text{ ос/км}^2$), кварталах малоповерхової забудови ($21,4 \text{ ос/км}^2$) та у ЦПКіВ ($16,7 \text{ ос/км}^2$).

Біомаса в'юркових у всіх вивчених типах біотопів міста відчутно різнилась і залежала від кількості наймасовішого птаха цих комплексів – зяблика, сягаючи максимуму в лісопарку ($1,26 \text{ кг/км}^2$) та малоповерховій забудові ($1,07 \text{ кг/км}^2$). Найнижчим цей показник був на пустирях – $0,19 \text{ кг/км}^2$.

Визначальною рисою періоду осінніх міграцій є спільна, для усіх в'юркових, тенденція до зниження щільності населення упродовж сезону та у порівнянні з попереднім періодом за рахунок дисперсії молодих особин, і початком відкочівлі мігруючих видів на місця зимівель. Одночасно, за рахунок трофічних кочівель, біотопи наповнюються тими видами в'юркових, які не зустрічались тут під час репродуктивного періоду.

За кількістю, як і у попередні сезони (окрім зимового), домінує зяблик. Наймасовіший він у лісопарку – $42,9 \text{ ос/км}^2$. Кількість зяблика в інших стаціях відчутно менша і коливається у межах $8,6$ – $15,1 \text{ ос/км}^2$.

Виявлені загальні закономірності поширення в'юркових м. Вінниці свідчать про необхідність реалізації єдиної системи моніторингу стану їх популяцій задля прогнозу можливих змін в орнітокомплексах, запобігання та своєчасного усунення загроз для птахів.